

ادبیات کودک و نوجوان در میان ایرانیان خارج از کشور

به مناسبت گفت‌وگوی رئیس‌جمهور با ایرانیان مقیم آمریکا

● سید علی کاشفی خوانسناری

ساکنند، ایرانیان ساکن کشورهای با فرهنگ فرانسوی همچون مصر، تونس و الجزایر و ایرانیان پناهنده به آفریقای جنوبی و ایرانیان مقیم استرالیا و زلاندنو. همچنین از آن‌جا که پس از فروپاشی رژیم سوسیالیستی شوروی، ایرانیان مقیم روسیه نیز برخلاف قبل فعالیت چشمگیر فرهنگی نداشته‌اند از بررسی آنان صرف نظر خواهد شد و عملاً این نوشته کوتاه تنها به فعالیت‌های فرهنگی مربوط به کودکان و نوجوانان در میان ایرانیان مقیم اروپا و آمریکای شمالی اشاره کوتاهی خواهد کرد.

به طور کلی جریان‌های غالب فرهنگی در میان ایرانیان مقیم اروپا و آمریکا در تضاد با نظام جمهوری اسلامی قرار دارند. بیشتر این جریان‌ها یا ادامه فعالیت‌های فرهنگی در زمان رژیم سابقند و یا همسوبا دیدگاه‌های تئوریک گروهک‌ها.

آمار موجود، از انتشار حدود ۳۰۰ نشریه فارسی در خارج از کشور در سال‌های مختلف حکایت می‌کنند، هرچند که برخی از این نشریات چند شماره بیشتر دوام نیاورده و یا تیراژی محدود داشته‌اند اما برحسب عناوین نشریات و به نسبت جمعیت، فعالیت‌های فرهنگی در میان ایرانیان خارج از کشور بیش از داخل بوده است.

علت آن شاید تمرکز و وحدت ناشی از احساس اقلیت بودن باشد. همان‌طور که در داخل کشور نیز اقلیت ارمنی با انتشار حدود ۱۰ نشریه کودک و نوجوان در طی تاریخ مطبوعات کودک ایران به نسبت جمعیت، از مسلمانان فعال‌تر بوده‌اند.

همچنین ده‌ها ایستگاه رادیویی (وابسته به دولت‌های خارجی و یا گروه‌های ایرانی) و چندین شبکه تلویزیونی، و سه شبکه ماهواره‌ای نیز ویژه ایرانیان خارج از کشور وجود دارد.

اگر در میان ایرانیان بزرگسال، ایران تداعی‌کننده خاطرات نوستالژیک کودکی است و با سوز و گداز از هجران و حرمان از دست دادن نشانه‌ها، مکان‌ها و آداب ایرانی بودن صحبت می‌کنند، کودک و نوجوان ایرانی هیچ سابقه ذهنی از آنچه پدر و مادر یا پدربزرگ و مادربزرگ می‌گویند ندارد. اگر متوسط سالیانی را که یک خانواده ایرانی در خارج از کشور گذرانده پانزده سال فرض کنیم، خواهیم دید بسیاری از این کودکان و نوجوانان در غربت زاده شده‌اند به علاوه برخی از آنان دو رنگ هستند. فرهنگ غرب با سلطه تمام، کلیه شئون

به طور تقریبی حدود چهار میلیون ایرانی به دلایل مختلف در خارج از کشور زندگی می‌کنند، برخی از آنان به دلیل اشتغال به تحصیل و یا مأموریت اداری موقتاً در کشور دیگری سکنی گزیده‌اند. برخی به دلایل صرفاً اقتصادی و به خاطر شغل خود در خارج از کشور هستند (مثل بیشتر ایرانیان کویت، ژاپن و امارات)، برخی به دلایل غیر سیاسی سال‌ها قبل از انقلاب، ایران را ترک کرده‌اند (مثل بیشتر ایرانیان هند و در صدی از ایرانیان آمریکا)، برخی به دلیل داشتن رفاه و آزادی و فرار از جنگ پس از انقلاب از ایران خارج شده‌اند، عده کمتری نیز به دلیل مخالفت سیاسی با نظام جمهوری اسلامی ایران از کشور گریخته‌اند و به فعالیت سیاسی مشغولند. اینان خود شامل سلطنت طلب، توده‌ای، مجاهد (منافق)، فدایی، ملی‌گرا و... می‌باشند. از نظر مالی در میان ایرانیان تاجران بسیار ثروتمند، مردمانی با زندگی مرفه، طبقه متوسط و پناهندگان فقیر اردوگاه‌ها وجود دارند و به طور تقریبی می‌شود گفت که اکثریت با طبقه اجتماعی متوسط است. (هر چند که ایرانیان آمریکا و امارات بالنسبه مرفه‌تر از ایرانیان اروپا هستند)

ایرانیان پراکنده جغرافیایی گسترده‌ای دارند، از ژاپن و استرالیا در شرق تا هند و کشورهای عربی و اروپا و آفریقا گرفته تا آمریکا و کانادا. طبیعی است وقتی که یک اقلیت قومی - زبانی در منطقه‌ای از فراوانی نسبی برخوردار شدند پس از گذشت زمان فرهنگ و تولیدات فرهنگی خاص آنان شکل می‌گیرد. در این نوشته سعی خواهد شد به طور اجمالی و به عنوان مقدمه‌ای برای پژوهش‌ها و مقالات بعدی اشاراتی به وضعیت ادبیات کودک در میان ایرانیان خارج از کشور گردد.

قبل از آغاز بحث جا دارد برای تحدید بحث اشاره کنیم که در این نوشته به دلایل مختلف مثل عدم سنخیت، عدم فعالیت و یا عدم دسترسی به ایرانیان مقیم بسیاری از کشورها نخواهیم پرداخت ادبیات کودک فارسی در تاجیکستان و افغانستان خود موضوع مستقلی است. همچنین ایرانیان ژاپن و خاور دور که بیشتر در جست‌وجوی کار و یا فعالیت تجاری کشور را ترک کرده‌اند، ایرانیان هند که بیشتر از پارسیان (زردشتیان هند) هستند و از سال‌ها قبل فعالیت‌های فرهنگی منسجمی را دنبال می‌کنند، ایرانیان ساکن در کشورهای عربی، ایرانیان پناهنده به رژیم اشغالگر قدس، ایرانیان ساکن آفریقا (اعم از ایرانی تبارهای زنگبار و دارالسلام که قرن‌هاست در شرق آفریقا

◀ تفکیک گروه‌های سنی کودک و نوجوان کمتر در کتاب‌ها به چشم می‌خورد

◀ برحسب جمعیت ایرانیان مقیم خارج در زمینه چاپ نشریات بیش از داخل کشور فعال بوده‌اند

◀ با قطع امید

از ضد انقلاب، فعالیت‌های فرهنگی برای کودکان و نوجوانان که هر لحظه ایرانی بودنشان رنگ می‌بخت بیشتر شد.

◀ مهمترین موضوع مطرح در ادبیات کودک و نوجوان خارج کشور «زبان فارسی و زبان‌آموزی» است

زندگی آنان را تحت تأثیر قرار داده و از پیشینه ایرانی آنان کمتر اثری به جای گذاشته است. در شرایطی که نوجوانان غربی چندان پیوستگی و پیوندی با والدین خود ندارند، تکلیف نوجوانان ایرانی با پدر و مادری که لهجه ضعیف و عقاید عجیب و غریبشان مایه استهزای دیگران است روشن است.

اگر سیر فعالیت ادبیات کودک ایران را در خارج از کشور بررسی کنیم می بینیم که تا چند سال فعالیت آشکاری وجود نداشته است، زیرا از سویی آنان هنوز دچار بهت مهاجرت بوده و به معنای واقعی سکونت پیدا نکرده بودند. و از سوی دیگر تبلیغات ضد انقلاب آنان را به سرنگونی رژیم و بازگشت خوشبین می ساخت. با تثبیت پایه های جمهوری اسلامی و قطع امید از ضد انقلاب، فعالیت های فرهنگی برای کودکان و نوجوانانی که هر لحظه ایرانی بودنشان رنگ می باخت بیشتر شد. این دوران رونق را می توان در سال های ۶۵ تا ۷۳ مشاهده کرد و اما پس از آن چاپ کتاب های کودک کمتر شد و کار بسیاری از نشریات کودک به تعطیلی کشید. دلیل آن شاید این بود که نسل کودکان و نوجوانان ایرانی تقریباً به پایان رسید. یعنی کودکان و نوجوانان قبلی بزرگ شدند و کودکان و نوجوانان جدید نیز فارسی نمی دانستند. این بار جریان جدیدی پا گرفت: انتشار مجله به زبان فارسی و به خط لاتین اما آن هم چندان موفق نبود و به مرور انتشار مجلات به زبان های خارجی اما برای کودکان ایرانی الاصل آغاز شد.

در بررسی ادبیات کودک و نوجوان، ایرانیان خارج از کشور به چند موضوع مهم و مطرح برخورد می کنیم. مهمترین آنها «زبان فارسی و زبان آموزی» است. در حقیقت به خاطر احساس خطر شدید فراموشی زبان فارسی، فعالیت های گوناگونی در این زمینه انجام گرفته است.

در بسیاری از مجلات ایرانی و همچنین شبکه های تلویزیونی آگهی های متعددی درباره کلاس های آموزشی زبان فارسی به چشم می خورد. زبان فارسی از سه منبع، قابل یادگیری است. مدارس ایرانی خارج از کشور وابسته به جمهوری اسلامی، کلاس هایی که دولت های میزبان در اردوگاه های پناهندگان برپا می کنند و سوم مدارس و کلاس های خصوصی برپا شده توسط ایرانیان مهاجر و مؤسسات مختلف آنها. ظاهراً منبع سوم گستردگی بیشتری از دو منبع دیگر دارد. در زمینه آموزش زبان فارسی و مسائل مربوط به آن چندین کتاب منتشر شده است. از آن جمله کتاب «موانع پیشرفت زبان مادری»^۱ است. کتاب «آموزگار»^۲ شامل روش تدریس کتاب فارسی اول دبستان، «کودکان و آموزش زبان فارسی»^۳ و مقاله (ما، بچه ها و زبان مادری) در کتاب «تبعیدها»^۴ از آن جمله اند. همچنین کتاب های آموزش زبان فارسی برای مخاطبان کودک و نوجوان نیز فراوان است؛ کتاب هایی مثل «فارسی زبان ایران»^۵ برای «مهمدیان خارج از کشور که به مدارس ایرانی دسترسی ندارند»، «فارسی اول دبستان»^۶، «آموزش الفبا»^۷، «فارسی»^۸ برای اول دبستان تا دوم راهنمایی در شش جلد و «آموزش الفبا»^۹. همچنین

کتاب هایی با موضوع تغییراتی در خط فارسی منتشر شده است. این پیشنهادها شامل حذف حروف تکراری در خط فارسی، نگارش از چپ به راست با حروف مجزا و نگارش با حروف لاتین است. کتاب هایی مثل «الفبای نوین فارسی»^{۱۰} و «الفبای تفاهم»^{۱۱}.

آموزش زبان فارسی در میان داستان های کودکان هم نمود داشته است. در داستان «علی کوچولو در کانادا»^{۱۲} مادر بزرگ علی که روسری به سر دارد از ایران پیش او می آید تا برای او قصه بگوید و «آش و دلمه و لواشک آلو» بیاورد. و از «اون وردنیا» و از «تهران و ازنا» بگوید، اما علی در صحبت با او از کلمات انگلیسی استفاده می کند و مادر در فهم Cool, Hurry, Pool به اشتباه می افتد. مادر بزرگ این نوع صحبت را «فارگلیسی» (فارسی - انگلیسی) می نامد و می گوید: «پسر، فارسی را روان بگو، زبان ما گویاست، کلام ما پر بار و زنده است، فارسی زبانی شیرین و زیباست». نویسنده کتاب را به «سیمای عزیز» تقدیم کرده «به امید که زبان فارسی را بهتر بیاموزد».

کتاب هایی درباره شناساندن ایران به کودکان نیز منتشر شده است. مانند «ایران برای کودکان»^{۱۳} و بسیاری از مطالب نشریات کودک و نوجوان خارج از کشور.

از طرفی چاپ کتاب های قدیمی چاپ شده در ایران به همراه ترجمه آن به زبان انگلیسی در خارج بسیار رایج است. بیشتر این کتاب ها چاپ کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بوده اند، مثل کتاب «ماهی سیاه کوچولو»^{۱۴} گاهی ترجمه ها خط به خط در یک صفحه است و گاهی در آخر کتاب.

همچنین در چند مورد، ترجمه کتاب های مطرح ادبیات کودک کشور میزبان نیز مشاهده شده است، مثل کتاب های «تورکل و پرنسس میا» و «ما کس فریبکار»^{۱۵}. شکلی دیگر از کتاب ها را نویسنده ایرانی (بعضاً با موضوع ایرانی) به زبان کشور میزبان منتشر کرده است. کتاب هایی مثل: «خانه ها»، «چشم آبی»، «رزهای آسمانی»، «کیک فراری»، «سنتجاب کوچولو و آرزوهای بزرگش»، «سارا و دارا در دانمارک» و «بادبادک قرمز من»^{۱۶}.

ادبیات عامیانه نیز مورد توجه ایرانیان خارج از کشور بوده است؛ کتاب هایی مثل «داستان های ملانصرالدین»^{۱۷} و «حمومک مورچه داره»^{۱۸}.

ادبیات خلاق نیز در میان این کتاب ها مشاهده می شود. البته سهم داستان بیشتر از شعر است؛ کتاب هایی مثل «شادمانه کودکان»^{۱۹} شامل مثل ها، بازی ها و شعر کودک که از سال ۶۲ تا ۷۱ به چاپ سوم رسید، «اولین پوپکی که کاکل آورد»^{۲۰} (داستان)، «رویا خوابش نمی برد»^{۲۱} (قصه مصور)، «قصه کودک وحشی و پری جنگلی»^{۲۲} (سه قصه منظوم و دو شعر کوتاه)، «بهتر است با هم باشیم» (داستان).^{۲۳}

آموزش های ابتدایی (مثل کتاب «آموزش اعداد»^{۲۴}) و ترجمه کتاب های مشهور به زبان کشور میزبان برای کودکان ایرانی (مثل «ماهی سیاه کوچولو»^{۲۵}) نیز در میان کتاب ها به چشم می خورد. (البته کتاب های فراوانی از

ادبیات کودک ایران به خارج ترجمه شده است (مثل آثار هوشنگ مرادی کرمانی، مصطفی رحمان دوست و محمد میرکیانی) اما برای مخاطب ایرانی نبوده است.

کتاب هایی هم درباره مسائل کودکان به نگارش درآمده است مثل «بچه های تبعید»^{۲۶} و مقالاتی از کتاب «آوای دگرگون»^{۲۷}. از دیگر اشکال کتاب های کودک خارج از کشور کتاب هایی است که توسط خود کودکان نوشته شده است مثل «عروسک»^{۲۸} توسط نازلی طویان.^{۲۹}

همچنین تعداد چشمگیری کتاب درباره فرهنگ ایران و برخورد ایرانیان با کودکان در پاسخ به کتاب «بدون دختر هرگز» نوشته بی محمودی نوشته شده است.^{۳۰} چاپ حدود ۱۰ کتاب در این باره نشان از تعصب ایرانیان در برابر کج فهمی ها و تبلیغات سوء بیگانگان دارد. گفتنی است بسیاری از این کتاب ها به زبانی غیر از فارسی نوشته شده است.

در مورد کتاب های کودک و نوجوان ایرانیان خارج از کشور گفتنی است که بیشتر کتاب ها کیفیت چاپ مطلوب ندارند و اکثراً تک رنگ هستند. همچنین کیفیت تصویرگری مناسبی نیز ندارند. دلسوزی برای دخترانی که مجبور به سرکردن روسری هستند (!)، دلسوزی برای کودکان در جنگ و دلسوزی برای کودکان زلزله زده در میان این نوشته ها دیده می شود. تأکید بر تاریخ ایران باستان و چشم پوشی از تاریخ ایران اسلامی، پرهیز از پرداختن به احکام و مناسبت های دینی در این آثار مشهود است. همچنین این کتاب ها به وضوح غیر سیاسی اند و از این بابت کاملاً با کتاب ها و نشریات ویژه بزرگسالان متفاوتند. همچنین در عین توجه به ملی گرایی به شدت از انگیزش تعصبات نژادی پرهیز می شود و بر زندگی مسالمت آمیز و دوستانه با بیگانگان تأکید می شود.^{۳۱} همچنین تفکیک گروه های سنی چندان روشن نیست و بیشتر کتاب ها و نشریات برای کودکان و نوجوانان مشترکاً منتشر می شود اما در مجموع ادبیات کودک فراوان تر از ادبیات نوجوان است.

در مورد نشریات کودک ایرانی در خارج از کشور باید گفت به دلیل عدم محدودیت قانونی نشر، تعداد این نشریات زیاد بوده است، چرا که کشورهای غربی برخلاف ایران که در آن نظام پیشگیری در ارتباطات حاکم است به شیوه اعلامنامه عمل می شود و نشر مطبوعات نیاز به اخذ مجوز ندارد. به همین خاطر انواع نشریات ایرانی در خارج از کشور به چاپ رسیده است، از نشریات عرفانی و مذهبی مثل «صوفی»^{۳۲} و «ارشاد»^{۳۳} گرفته تا نشریات همجنس گرایان مثل «هومان»^{۳۴}. چاپ نشریات ایرانی در خارج از کشور سابقه تاریخی طولانی دارد. اولین نشریه فارسی (اخبار ایرانی) چندین سال قبل از شروع فعالیت مطبوعات در ایران در هند به چاپ رسید. بسیاری از نشریات مهم دوران مشروطیت و پس از آن تا انقلاب اسلامی در خارج منتشر می شده است. علاوه بر هند، مصر، ترکیه و کشورهای مختلف اروپایی، از نود سال پیش به این سو در آمریکا نشریه فارسی به چاپ رسیده است.^{۳۵}

شاید مهمترین نشریه کودک و نوجوان ایران در

خارج از کشور «توکا» باشد. این نشریه به عضویت چندین انجمن بین‌المللی درآمده است و دفتر آن در لس آنجلس (آمریکا) مستقر است. مدیر و ناشر این نشریه مهرداد حقیقی و سردبیر آن رضا گوهرزاد است. برخی از همکاران آن عبارتند از: لیلی ایمن، م. آزاد، مهدخت کشکولی، نینه باغچه بان، مهدخت دولت آبادی، پروین دولت آبادی، افسانه شعبان نژاد، محمود کیانوش، شکوه قاسم‌نیا و ناصر یوسفی. در مورد اسامی آن دسته از پدیدآورندگان ادبیات کودک که ساکن ایران هستند باید گفت برخی مستقیماً و یا با واسطه شورای کتاب کودک (که ارتباط قابل توجهی با این نشریات دارد) با این مجلات رابطه دارند. برخی نیز بدون اطلاع ایشان مطالبشان از نشریات ایرانی اقتباس شده در آن نشریات درج می‌گردد. روش این نشریه «تربیتی، فرهنگی، آموزشی» اعلام شده است.

«جوانه» هم در دانمارک چاپ می‌شود و از نشریات قابل توجه است. سایر نشریات کودک شناسایی شده در خارج از کشور عبارتند از: پرستو (فرهنگی، نروژ)، بچه‌ها سلام (سوئد)، همه کودکان (فرهنگی - ادبی، آمریکا)، روح اله پیریاری، داروگ (فرهنگی ادبی، آمریکا، توزیع بین‌المللی)، جشنواره کودکان و نوجوانان (فرهنگی، آمریکا، مهرداد حقیقی)، شاپرک (نروژ)، باغ (نروژ، گروه تئاتر ایران)، جوانه (فرهنگی - ادبی، انگلستان، نشریه نوآموزان زبان فارسی، سازمان همبستگی زنان ایران، توزیع بین‌المللی)، بچه‌های تبعید (آلمان) و فرزندان ما.^{۲۶}

در این نشریات آگهی‌های کلاس‌های آموزش زبان فارسی، مدارس ایرانی، آشپزی ایرانی، پزشکی کودکان، فروشگاه‌های ایرانی، کلاس‌های آموزش رقص، آواز و نقاشی و... به چشم می‌خورد. همچنین بخش قابل توجهی به نوشته‌ها و نقاشی‌های کودکان اختصاص داده شده است.

همان طرز که مشاهده می‌شود سرانه کودکان ایرانی خارج از کشور از جهت تعداد عناوین نشریات کودک در مقایسه با کودکان ایران بیشتر است، گرچه به دلیل تیراژ پایین بیشتر این نشریات این مقایسه چندان علمی نیست.

از نظر گستره جغرافیایی بیشتر فعالیتهای مربوط به کودکان در سه حوزه ایالات متحده، کشورهای اسکاندیناوی و آلمان مشاهده شده است. پدیدآورندگان این آثار را هم می‌توان به دو دسته قدیمی و جدید تقسیم کرد.

در میان نویسندگان قدیمی در آمریکا شمینه باغچه‌بان در لس آنجلس به چاپ آثار پدرش مرحوم جبار باغچه‌بان و همکاری با نشریات کودک می‌پردازد. در شیکاگو لیلی ایمن کم و بیش فعال است.

لیلی امیراجند در کانادا چندان فعال نیست. خانم رازق پناه از نویسندگان جوان ساکن تورنتوست که چند کتاب عرضه کرده است. محمود کیانوش در لندن مدت‌هاست کار جدیدی ارائه نکرده و بیشتر با مطبوعات کودک همکاری دارد. قدسی قاضی نور در هلند و سوئد بیشتر برای بزرگترها کار کرده است.^{۲۷} همین طرز نیم خاکار

در سوئد. مولود عاطفی (مجری قصه ظهر جمعه رادیو) مجری برنامه هفتگی قصه برای کودکان در رادیو بی‌بی‌سی (لندن) است و ویزن پیرینا (مجری برنامه کودک رادیو) در آمریکا چندان فعال نیست.^{۲۸}

زیرنویس:

۱. منابع پیشرفت زبان مادری یونیس، ش. چاپ اول، سوئد، ۱۳۷۳، ۱۹۹۴. اتحادیه آموزش کارگران سوئد، ۷۸ ص.

۲. کتاب آموزگار، روش تدریس کتاب فارسی اول دبستان، چنگیز خدادادی، ۱۳۷۱، نشر ارس، ۳۲ ص.

۳. کودکان و آموزش زبان فارسی، سه مقاله از لیلی ایمن، دکتر فریدون رحمن، حسن آقون، نشر جوانه، دانمارک.

۴. تبعیدی‌ها، عباس ساکار، سوئد، ۱۳۷۲، نشر اندیشه، ۷۲ ص.

۵. فارسی زبان ایران، برای مبتدیان خارج از کشور که به مدارس ایرانی دسترسی ندارند، علی حقیقی، هامبورگ، آلمان، ۱۳۷۰-۱۹۹۱، نشر رنگین‌کمان، ۱۳۲ ص.

۶. فارسی اول دبستان، ج ۲، چنگیز خدادادی، کلن، آلمان، ۷۱، ارس، ۷۶ و ۹۹ ص.

۷. آموزش الفبا، بازتاب، دانمارک

۸. فارسی، بازتاب، سوئد

۹. آموزش الفبا، بازتاب، سوئد

۱۰. الفبای نوین فارسی، چنگیز خدادادی، آلمان، کلن، ۱۳۷۱-۱۹۹۲، نشر ارس، ۲۲ ص.

۱۱. الفبای تفاهم، شیوه نگارش خط فارسی از چپ، غلامحسین آذر مهر، لندن، ۱۳۷۲، ۱۲۰ ص.

۱۲. علی کوچولو در کانادا، نرین میرباقری (جوانفر)، نقاشی خورشید اخوان، تورنتو، کانادا، گلدن لاین، ۱۶ ص، ۳ دلار، ۱۹۹۷.

۱۳. ایران برای کودکان، جغرافیای منظوم، شهناز اعلامی، آلمان، برلین، ۱۳۶۷-۱۹۸۸، ۲۲ ص.

۱۴. ماهی سیاه کوچولو، صمد بهرنگی، به همراه ترجمه انگلیسی از هوشنگ آموزگار، مریلند، آمریکا، ۱۳۷۱-۱۹۹۲، ناشر کتابفروشی ایران، ۲۸+۲۷ ص.

۱۵. هردو نوشته بون ورنستون، ترجمه هوشنگ ولی، سوئد، ۱۳۶۹-۱۹۹۰، نشر بیان، ۱۰۹ ص.

۱۶. همگی نوشته مرتضی صیقلی (م. پویا)، چاپ دانمارک.

۱۷. داستان‌های ملانصرالدین، فارسی-انگلیسی، بازنویسی هومن فرزاد، مترجم دایان ویلکاکس، آمریکا، ۱۳۶۸-۱۹۸۹، فردا، ۸۶ ص.

۱۸. حمومک مورچه داره، م. ابلاغیان

۱۹. شادامانه کودکانه، گردآورنده لیلی ایمن، آمریکا، ۱۳۶۲، انتشارات بنیاد ایران، ۶۴ ص.

۲۰. اولین بویکی که کاکل درآورد، رضا علامه زاده، نقاشی: قدسی قاضی نور، هلند، ۱۳۷۳-۱۹۹۴، نشر برداشت، ۷، ۲۰ ص.

۲۱. رویا خوابش نمی‌برد، کوشیار پاریسی، پاریس ۱۳۶۸-۱۹۹۸، انجمن پهلور، ۱۰ ص.

۲۲. قصه کودک وحشی و پری جنگلی، الفد. رخساریان، سوئد، ۱۳۷۰-۱۹۹۲، ۵۶ ص.

۲۳. بهتر است با هم باشیم، داستان کودکان، علی شفیعی، بازتاب، سوئد.

۲۴. آموزش اعداد برای کودکان زیر هفت سال، بازتاب، سوئد.

۲۵. ماهی سیاه کوچولو، صمد بهرنگی، ترجمه غلامرضاخواججه‌نیا، دانمارک.

۲۶. بچه‌های تبعید، مینا اسدی، سوئد، ۱۳۷۳، نشر مینا، ۱۶۲ ص.

۲۷. آوای دگرگون. مجموعه مقالات (۲۷ مقاله) نسیم خاکسار، سوئد، ۱۳۷۱-۱۹۹۲، نشر عصر جدید، ۲۸۱ ص. نسیم خاکسار در خارج از کشور بیشتر برای بزرگسالان نوشته است. کتاب‌هایی مثل «مرايي کافر است» (زمان)، «آخرین نامه» (نمایشنامه).

۲۸. عروسک (قصه‌های نازلی)، نازلی طاوسیان، سوئد، ۱۳۷۱-۱۹۹۲، شرکت کتاب ارزان، ۵۴ ص.

۲۹. نازلی متولد سال ۱۳۵۷ است و اولین کتابش را در سال ۱۳۶۵ منتشر کرده است.

۳۰. تعدادی از این کتاب‌ها عبارتند از:

• خود برتر بیستی فرنگی، مصطفی ارکی، ترجمه فاطمه اکبری، آلمان، کارگاه فرهنگ بین‌الملل، ۱۳۷۲، ۸۴ ص.

• پژوهش و نقدی بر کتاب بدون دخترم هرگز، ایران‌دخت آزاده، ترجمه انابلور، آلمان، ۱۳۷۱، نوید، ۱۶۲ ص.

• گرفتار تارهای پیشاوری، نسرین بصیری، آلمان، ۱۳۷۱، کارگاه فرهنگ بین‌الملل، ۱۵۰ ص.

• بدون بش نه، یاکلوخ‌انداز را پاداش سنگ است، ت. رازی، ترجمه م. تهرانی، آلمان، ۱۳۷۰، ۸۰ ص.

• هرگز با مادر زیم (قصه طنز)، ابوالفضل اردوخانی، بلژیک، ۱۳۷۱، ۱۹۷ ص.

• ایران و غرب وحش، داریوش هموطن، آلمان، ۱۳۷۰، ۲۵۲ ص.

همچنین مقالات متعددی در این باره در نشریات به چاپ رسیده است.

۳۱. نگارنده در سال ۷۳ که مدیر روابط عمومی مؤسسه انتشاراتی بین‌المللی مزم بود نشریه «صدف» را که برای کودکان ایرانی خارج از کشور از سوی این مؤسسه منتشر می‌شد برای چند نشریه کودک ایرانی در خارج ارسال کرد. در نامه‌ای که از نشریه «جوانه» دریافت شد به شدت از چاپ داستان «آنی» نوشته نقی سلیمانی که در آن یک مرد غربی کودک ایرانی را می‌دزد، انتقاد شده بود.

۳۲. صوفی، فصلنامه خانقاه نعمت الهی، لندن.

۳۳. ارشاد، فصلنامه بنیاد عرفان مولانا، لندن.

۳۴. هومان، نشریه همجنس‌گرایان ایرانی، سوئد.

۳۵. پیامبر باختر، (بمدها نجم باختر)، واشنگتن، هر ۱۹ روز یکبار، چاپ سری، ۱۳۲۹ هج. نشریه بهائیان ایرانی مقیم آمریکا.

۳۶. گفتنی است نشر برخی از مجله‌ها متوقف شده است.

۳۷. برخی از آثار او عبارتند از: «راز» و «خاطره‌ام پرواز». ظاهراً کتابی از وی با نام مستعار برای کودکان در ایران به چاپ رسیده است.

• تذکر به دلیل عدم دسترسی مستقیم به برخی کتاب‌ها و عدم امکان تحقیقات گسترده این نوشته از جامعیت و سندیت قطعی برخوردار نیست.

منابع:

• کتابشناسی ایرانیان خارج از کشور. مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

• با تشکر از محی‌الدین مهربانی، ثریا قرزل‌ایغ، کتابخانه شورای کتاب کودک، دفتر بررسی نشریات فارسی خارج از کشور. □